

MARIA ZNAMIEROWSKA-PRÜFFEROWA

POLSKIE MUZEALNICTWO ETNOGRAFICZNE W OKRESIE
25-LECIA PRL¹

WSTĘP

Jesteśmy świadkami ogromnego, nie notowanego w naszych dziejach rozwoju muzealnictwa w Polsce po II wojnie światowej, w tym również muzealnictwa etnograficznego. Wzrasta ilość muzeów i zbiorów, rozszerza się i pogłębia ich dokumentacja, tworzą się archiwa muzealne, rozwija się wewnętrzna organizacja zwłaszcza większych muzeów i działów etnograficznych. Praca muzeów opiera się na planowanych badaniach naukowych, które stają się podstawą szerokiej działalności społeczno-oświatowej muzeów.

Zmiana granic PRL przynosi zmianę sieci muzealnej. Przybywają muzea w woj. gdańskim, koszalińskim, olsztyńskim, opolskim, szczecińskim, wrocławskim, zielonogórskim, pozostają zaś w granicach ZSRR muzea w daw-

¹ Artykuł oparty jest na własnych obserwacjach, literaturze przedmiotu oraz na odpowiedziach na rozesłaną ankietę, otrzymanych w końcu 1968 r. i na początku 1969 r. od kierowników muzeów lub działów etnograficznych i innych placówek muzealnych w: Białymstoku, Bytomiu, Chojnicach, Gdańsku, Kcyni, Kielcach, Koszalinie (woj. Konserwator Zabytków), Krakowie (Muz. Etnograf. i Muz. Narod.), Lublinie, Łowiczu, Łodzi, (Muz. Archeolog. i Etnograf., Muz. Sztuki i Muz. Włókiennictwa), w Olsztynku, Opolu, Pabianicach, Płocku, Poznaniu, Rabce, Radomiu, Rzeszowie, Sanoku, Sieradzu, Słupsku, Szczecinie, Warszawie, Wałbrzychu, Wieluniu, Włocławku, Wrocławiu, Zielonej Górze, w Zakopanem i Żninie. Najserdeczniej im za to dziękuję. Nowsze dane o muzealnictwie etnograficznym znajdzie czytelnik w publikacjach: H. Bittner-Szewczykowa, *Problemy polskiego muzealnictwa etnograficznego w literaturze dwudziestolecia*. Rocznik Muz. Etnograf. w Krakowie, t. I, 1966, s. 173–180, T. Damrosz, *Scientific research and expositions of ethnographic Museums (in the period of Millenium research in Poland)*. Zeszyty Państw. Muz. Etnograf. w Warszawie, t. VI–VII, 1965/66. Warszawa, 1968, s. 9–25 i A. Pytlińska, *Zagadnienia muzeów skansenowskich w powojennej literaturze polskiej*. Rocznik Muz. Etnograf. w Krakowie, 1966, s. 191–202.

nych woj. wileńskim, nowogrodzkim, poleskim, wołyńskim, lwowskim, tarnopolskim i stanisławowskim.

Okres II wojny światowej przyniósł ogromne straty w zakresie zabytków etnograficznych, zgromadzonych w muzeach. W pierwszych dniach wojny spalone zostało Muzeum Etnograficzne w Warszawie, posiadające 23 000 zabytków, zniszczono setki budynków muzealnych, wspaniałe Muzeum Śląskie w Katowicach zostało do fundamentów rozebrane, zbiory zdewastowane, rozgrabione i wywiezione przez najeźdźców, zrujnowane zostało piękne Kurpiowskie Muzeum na wolnym powietrzu w Nowogrodzie Łomżyńskim, podobnie jak wiele innych muzeów. Odzyskaliśmy tylko nieznaczną część zbiorów. Według obliczeń J. Bujaka w okresie II wojny światowej utraciliśmy ponad 60% naszych zbiorów etnograficznych, w większości unikalnych i niemożliwych już do zdobycia².

Zaraz po wojnie, rozproszeni po Polsce etnografowie-muzeologowie przystępują przede wszystkim do prac ratowniczych — do poszukiwania i zabezpieczania jeszcze pozostałych zbiorów, dokumentacji i bibliotek, do restytuowania dawnych muzeów i organizowania nowych.

Pierwszy, powojenny okres charakteryzowały wysiłki zmierzające nie tylko do skupienia zbiorów, lecz przede wszystkim do znalezienia dla nich pomieszczeń zabezpieczających i środków na ich utrzymanie oraz stworzenie, choćby najskromniejszego personelu muzealnego.

Już w lutym 1945 roku powstaje w Warszawie Naczelna Dyrekcja Muzeów i Ochrony Zabytków, która pod dyktando prof. Stanisława Lorentza roztacza finansową i merytoryczną opiekę nad muzeami, co w tym trudnym okresie pozwoliło również uratować wiele zabytków etnograficznych i przyczynić się m. in. do stworzenia zrębu przyszłego Muzeum Etnograficznego w Toruniu.

W 1945 r. Związek Muzeów w Polsce zwołuje zjazd w Krakowie, a następnie XVII Zjazd delegatów w Nieborowie, który odbył się w dniach 19—21 września 1946 r. Na Zjeździe tym uchwalono m. in. wniosek „o zachowanie Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków jako największej zdobyczy organizacyjnej w dziedzinie muzealnictwa, ochrony zabytków, rewindykacji mienia kulturalnego i organizacji prac źródłowych z zakresu historii sztuki i kultury”, oraz „o wydanie zarządzeń, które by umożliwiły konserwację i ekspozycję zbiorów Muzeum Etnograficznego w Krakowie”³. Związek wydał też Biuletyn m. in. ze spisem muzeów w Polsce, który obejmował 101 instytucji a w 1948 r. organizuje kurs muzeologiczny dla naukowych pracowników muzealnych.

² J. Bujak, *Muzealnictwo etnograficzne w Polsce (Początki muzealnictwa i jego rozwój do połowy XX w.)*. Maszynopis, Rozdz. IV, s. 215.

³ *Protokół XVII Zjazdu Delegatów Związku Muzeów*. Pamiętnik Muzealny, z. 8. Wyd. Związku Muzeów w Polsce. Kraków 1947, s. 7—8.

Muzea i większe działy etnograficzne rozwijają się przede wszystkim w ramach województw, objęte generalną opieką Ministerstwa Kultury i Sztuki, Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków, następnie Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków, a od kilku lat Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków. Od 1945 r. czynną działalność rozwija specjalny Wydział Sztuki Ludowej przy Ministerstwie Kultury i Sztuki, który pod kierunkiem dra Kazimierza Pietkiewicza gromadzi ogromne zbiory, zwłaszcza współczesnej sztuki ludowej, następnie przekazane Państwowemu Muzeum Etnograficznemu w Warszawie.

Decentralizacja placówek kulturalnych w r. 1958 ostatecznie oddaje państwowe muzea pod opiekę władz terenowych (Rad Narodowych) na których budżet placówki te przechodzą. Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. *O ochronie dóbr kultury i o muzeach* szczegółowo uwzględnia sprawy muzeów i ochrony wszelkich dóbr kultury — ruchomych i nieruchomych⁴.

W roku 1969 mamy spośród samodzielnych muzeów Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie, bezpośrednio podlegające Zarządowi Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki, Muzeum Kultury i Sztuki Ludowej w Poznaniu, stanowiące Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu i Muzeum Etnograficzne we Wrocławiu — Oddział Muzeum Śląskiego we Wrocławiu, autonomiczne Muzea Etnograficzne w Krakowie i w Toruniu oraz Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, dalej wojewódzkie muzea okręgowe, posiadające działy etnograficzne w miastach wojewódzkich (z wyjątkiem Torunia w woj. bydgoskim i Słupska w woj. koszalińskim). Poza tym istnieją liczne państwowe muzea regionalne⁵, podległe Powiatowym Radom Narodowym.

Oprócz Muzeów Państwowych mamy w Polsce szereg muzeów podległych różnym towarzystwom i instytucjom kulturalnym. Wśród nich najliczniejsze, posiadające zbiory etnograficzne, stanowią muzea Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego.

Zbiory etnograficzne rozproszone znajdują się też m. in. np. w działach rzemiosła artystycznego muzeów narodowych i historycznych, w muzeach diecezjalnych, w Muzeum Rolnictwa im. Kluka w Siemianowicach, w Muzeum Rolnictwa w Szreniawie, w Muzeum Włókiennictwa w Łodzi, w Muzeum Historii Farmacji w Krakowie, w Muzeum Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie oraz w Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu i w innych muzeach.

Niektóre uniwersyteckie Katedry Etnografii — przed- i powojenne,

⁴ Dziennik Ustaw PRL, Nr 10, Warszawa, dn. 21 lutego 1962, s. 54–59.

⁵ Wyłącznie etnograficzne Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce podlega Muzeum Narodowemu i Woj. Konserwatorowi Zabytków w Krakowie.

gromadziły też zbiory etnograficzne (np. w Poznaniu, Toruniu), podobnie jak Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie (zbiory narzędzi rolniczych prof. Biedrzyckiego). Zbiory te były i są przeważnie przekazywane do muzeów etnograficznych.

Zjawiskiem bardzo charakterystycznym dla ostatnich lat jest powstawanie szeregu małych, prowincjonalnych placówek społecznych, gromadzących różnorodne zbiory, m. in. etnograficzne. Jest to cenny objaw zainteresowania regionu własną historią i chęci zachowania pamiątek dla historii. Wiąże się to jednak z niebezpieczeństwem przejmowania od osób prywatnych itp. przedmiotów niedostatecznie udokumentowanych, które nie zawsze znajdują warunki właściwego ich przechowywania i konserwacji. Sprawa ta jest poważna w skali krajowej, bowiem w chwili obecnej na terenie Polski znajduje się ponad 50 małych placówek muzealnych, tzw. izb regionalnych, izb pamiątek, muzeów szkolnych itd., które posiadają zbiory etnograficzne o nieustalonej jeszcze ilości, często niezabezpieczone i bez należytej opieki naukowej.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE I TENDENCJE MUZEALNICTWA ETNOGRAFICZNEGO

Przezwrot ustrojowy, gospodarczy i kulturalny, jaki zaszedł w Polsce, w znacznym stopniu zrewolucjonizował muzealnictwo etnograficzne.

Zgodnie z traktowaniem etnografii jako jednej z nauk historycznych i oparciu jej o metodę marksistowską, muzea opierały swe prace naukowe i dydaktyczno-oświatowe na zasadach materializmu historycznego.

Postępująca wciąż urbanizacja i industrializacja wsi, unifikacja m. in. narzędzi pracy, ogromny wzrost oświaty i środków masowego przekazu, dezintegracja rodziny wiejskiej itd. powodują gwałtowne odchodzenie wsi od swych tradycji i zanik zabytków. Przed muzeami etnograficznymi stanęły zagadnienia rekonstrukcji i analizy tradycyjnej kultury ludowej, badań mechaniki jej rozwoju oraz roli, jaką ma ona spełniać w tworzeniu się nowego modelu kultury naszego narodu.

Poszukiwanie podstaw naukowych do wnioskowań o pokrewieństwach tradycyjnej kultury i pochodzeniu jej elementów itd. skłania muzea do gromadzenia szczegółowych materiałów, pozwalających na wyróżnienie typów i odmian sprzętów, narzędzi itd., pochodzących z określonego czasu, które po ich zmapowaniu i ujęciu na szerszym tle porównawczym i historycznym mogą pozwolić na ustalenie genezy w związku z określoną formacją społeczno-gospodarczą.

Teoretyczne założenia muzealnictwa etnograficznego opierają się też o traktowanie kultury jako nierozzerwalnego zespołu wytworów kultury

materialnej, duchowej i społecznej, na który składają się różnorodne elementy twórczości ludu. Dlatego też muzea, w miarę swych możliwości, gromadzą w swych archiwach folklor, obejmujący wiedzę, wierzenia, magię, obrzędy i zwyczaje itd. oraz folklor słowny, muzyczny i taneczny.

Kultura ludowa wraz ze sztuką plastyczną i folklorem, traktowana jest więc jako nierozłączna całość a zarazem jako część składowa kultury całego narodu, kształtująca się w określonym środowisku geograficznym i gospodarczo-społecznym, na tle określonej historii narodu. Zabytek muzealny traktowany jest jako element kultury, ilustrujący procesy zachodzące w historii kraju. Przy tym nacisk jest położony na traktowanie współczesnych zjawisk, zachodzących w kulturze ludowej, jako dalszej części procesu historycznego, co wiąże się z traktowaniem współczesnych wytworów również jako źródeł historycznych, w różnym stopniu uwzględnianych w muzeach etnograficznych.

Dawne muzealnictwo polskie, zwłaszcza sprzed I wojny światowej, tam gdzie muzea pozbawione były fachowców, cechowało nieraz gromadzenie zabytków bez należytej dokumentacji. Dzisiejsze natomiast muzealnictwo dąży do jak najbardziej pełnego przedstawienia obrazu życia ludu wiejskiego w Polsce, w oparciu o badania naukowe, a więc również o zgromadzone źródła ilustrujące m. in. rozwój narzędzi pracy na tle określonej gospodarki z uwzględnieniem roli człowieka żyjącego w danej społeczności lokalnej.

Sztuka ludowa w Polsce, a zwłaszcza rzeźba sakralna, posiada wspaniałe tradycje sięgające średniowiecza. Jeszcze w chwili obecnej mamy znakomitych rzeźbiarzy, mamy też obecnie ogromny rozkwit twórczości ludowej w zakresie plastyki. Nowe, nieznane talenty pojawiają się wśród młodych i starych ludzi.

Artysta ludowy przestał być obecnie bezimiennym. Jest otoczony opieką Ministerstwa Kultury i Sztuki, władz terenowych, muzeów i innych placówek kulturalnych. Dzieła jego są nabywane, reprodukowane i wysyłane na krajowe i międzynarodowe wystawy.

Muzea i działy etnograficzne przywiązują ogromną wagę również do współczesnej twórczości w zakresie sztuki ludowej. Obecnie obserwować też możemy jej rozkwit nie tylko na wsi lecz w miasteczkach i miastach, gdzie rzeźbić lub malować zaczynają dorośli, tzw. amatorzy, dyletanci, laicy, naiwni itd. nie mający tradycji rodzimych. Tworzą oni rzeźby z różnych pobudek i w różnym, często nie tradycyjnym surowcu. Muzea rozpoczęły gromadzić ich prace oraz dokumentację z nimi związaną. Zostało też zapoczątkowane gromadzenie dokumentacji kultury robotniczej, np. proletariatu krakowskiego i śląskiego, pochodzącego ze wsi (np. Muzeum Etnograficzne w Bytomiu, w Krakowie, Łodzi i inne). W związku z coraz silniejszą urbanizacją wsi rozszerzono gromadzenie elementów

kultury wsi o wytwory miast i miasteczek, od dawna wchodzące w skład inwentarza wiejskiego i z nim współegzystujące.

Muzealnictwo etnograficzne w Polsce cechuje obecnie stałe dążenie do podnoszenia poziomu naukowego, do pogłębiania metodyki badań, do jak największej precyzji i wielostronności w dokumentowaniu gromadzonych zabytków; stąd opieranie badań terenowych na coraz grubiej opracowanych kwestionariuszach, służących przy osobistych obserwacjach i wywiadach oraz stosowanie różnorodnych metod dokumentowania faktów etnograficznych w postaci zapisów, zdjęć, filmów, nagrań, kinetogramów, rysunków wykonywanych przez samych chłopów, a dotyczących faktów kulturowych, umiejscowionych w czasie i przestrzeni. Dąży się do uzupełnienia dokumentacji zbiorów przez uzyskiwanie ocen procesów, zachodzących we wsi od jej przedstawicieli, różnego wieku, płci, zawodu i stanu socjalnego.

Chodzi bowiem o wzbogacenie wiedzy o zabytku, o jego powstaniu, pochodzeniu i zmieniającej się roli w środowisku ulegającym przeobrażeniom, w rodzinie, wsi, regionie. Wszak właśnie zbiory muzealne, ekspozycje problemowe i pomocnicze elementy dokumentacji pozwalają stworzyć rekonstrukcję tradycyjnej kultury ludowej, a muzea na wolnym powietrzu plastyczną wizję jej przeszłości. Ekspozycje te pozwalają na stwierdzenie prawidłowości zachodzących procesów, które znajdują odbicie w kulturze materialnej, w rozwoju narzędzi i techniki produkcji, a także w sztuce, obrzędach, zwyczajach itd. Muzea i działy etnograficzne muzeów okręgowych i innych stają się placówkami naukowo-badawczymi, stawiającymi sobie cele poznawcze oraz społeczno-oświatowe i artystyczne.

Uderzające jest, iż bardzo rzadko poświęca się u nas uwagę teoretycznym problemom współczesnego muzealnictwa etnograficznego⁶, które stało się obecnie wobec nowych zagadnień metodologicznych, wymagających teoretycznego opracowania.

Rozwija się nowa nauka o charakterze poznawczym i normatywnym, jaką jest muzeologia etnograficzna lub etnomuzeologia. Można ją określić jako naukę opartą o etnografię ewentualnie etnologię mającą na celu badania dotyczące: 1. gromadzenia, zabezpieczania i naukowego opracowywania wszelkich wytworów tradycyjnej i przekształcającej się kultury ludowej; 2. umiejętności przekazywania ich społeczeństwu drogą różnorodnych prac dydaktyczno-oświatowych i wychowawczych oraz artystycznych; 3. właściwych metod realizowania powyższych celów.

⁶ np. Wojciech Gluziński, *Etnografia-Historia-Muzeum*. Roczniki Etnografii Śląskiej, t. I; Wrocław 1961, s. 107–117 i Tenże, *Problemy współczesnego muzealnictwa*. Roczn. Etnogr. Śląskiej, t. II; Wrocław 1963, s. 178–230, i Halina Winięcka, *Z socjologicznej problematyki muzealnictwa w Polsce*. Materiały Zachodnio-Pomorskie, t. VIII; Szczecin 1962, s. 443–452.

Etnomuzeolog ma w muzeum warsztat pracy etnograficznej. Jest poza tym pożądane, by był on zarazem artystycznie uzdolnionym, umiejącym nadać sugestywny wyraz ekspozycji muzealnej i innym formom działania dydaktyczno-wychowawczego.

Przy teoretycznych rozważaniach dotyczących etnomuzeologii i traktowaniu jej jako dyscypliny historyczno-społecznej, należy pamiętać, iż jej cechą swoistą jest to, że opiera się ona o bezpośrednie źródła żywe — o człowieka, który jest równocześnie odbiorcą tradycyjnej kultury, jej nosicielem i przekazicielem, a zarazem twórcą kultury.

Jeśli chodzi o badania socjologiczne w muzealnictwie, to koncentrują się one głównie w Krakowie, gdzie w 1962 r. powstała Pracownia Badań Socjologicznych, a w 1964 r. zostaje zwołana pierwsza ogólnopolska konferencja poświęcona tej problematyce⁷. Muzea etnograficzne nie są jeszcze w większym stopniu wciągnięte w te badania⁸.

Badania socjologiczno-psychologiczne problemów dydaktyczno-wychowawczych związanych z muzeum, były już w 1957 prowadzone przez Muzeum Śląskie we Wrocławiu (wspólnie z Katedrą Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego). Objęły wówczas 5 szkół w tym mieście.

Na razie skromny jest też udział muzeologów-etnografów we współpracy z Muzeum Oświaty Instytutu Pedagogiki, a przecież muzealnictwo etnograficzne ma bardzo wdzięczne pole do działania w tym zakresie⁹.

Od kilku lat czynione są w Polsce starania o uznanie około 40 wybranych muzeów (m. in. etnograficznych) za placówki naukowo-badawcze, które korzystałyby z takich samych uprawnień jak instytuty naukowe i uniwersytety.

Ustawa z dn. 15 lutego 1962 r. *O ochronie dóbr kultury i o muzeach* daje nie tylko prawną podstawę do zabezpieczania zabytków, lecz zakłada, iż muzea obok podstawowej działalności dydaktyczno-oświatowej prowadzą badania naukowe, publikują wyniki badań i mogą ubiegać się o uznanie ich za instytuty naukowo-badawcze zgodnie z obowiązującymi przepisami (Rozdz. VIII, Art. 5, 1).

W związku z dążeniem do specjalizacji muzeów istnieje też tendencja do przekształcania działów etnograficznych większych muzeów w samodzielne muzea etnograficzne¹⁰.

⁷ Badania socjologiczne w muzealnictwie. Muzeum Narodowe w Krakowie, 1964, s. 137.

⁸ T. Banasik, *Stan badań socjograficznych w muzeach*. Biuletyn informacyjny ZMiOZ nr 39, 1962, s. 61–66.

⁹ Z. J. Mikołajtis, *Badania nad wykorzystaniem muzeów w procesie nauczania*. (Odb. z zam. 633, 18 III 1965, s. 12).

¹⁰ W ten sposób powstało w 1959 r. samodzielne Muzeum Etnograficzne w Toruniu, w 1969 r. samodzielne Muzeum na Wolnym Powietrzu w Olsztynie, a Muzeum

Generalną tendencją muzealnictwa polskiego jest obok — elementarnych jego zadań — powiązanie prac muzeów z życiem narodu, z zapotrzebowaniem społeczno-kulturalnym określonego regionu, włączenie działalności muzeów w walkę o postęp i szerzenie idei braterstwa narodów. W związku z tym muzea rozszerzają zakres swego działania i nawiązują kontakty i współpracę umożliwiającą poznawanie innych kultur i zbliżenie z przedstawicielami innych narodów. Naukowa i oświatowa działalność muzeów coraz bardziej wkracza do miasteczek i najbardziej oddalonych wsi, nie tylko w związku z wywiadami i poszukiwaniem zabytków, lecz w związku z tendencją do włączania się w życie bieżące.

Zadaniem muzeów i działów etnograficznych jest wykrywanie tradycyjnych form własnej twórczości ludowej, pobudzanie jej i popieranie oraz wcielanie w życie współczesne, jej najbardziej wartościowych elementów. Wiąże się to wyraźnie z usiłowaniami odrodzenia dawnych rzemiosł i sztuki.

PRACE NAUKOWO-BADAWCZE

Terenowe prace naukowo-badawcze muzeów opierają się na generalnej koncepcji danego muzeum i jego zasięgu obejmującym wybrane, przeważnie najbliższe regiony etnograficzne, na ustalonym statucie oraz na określonych planach prac — wieloletnich i krótszych. Te ostatnie nieraz stanowią akcję ratowniczą w stosunku do określonych dziedzin kultury i nieraz bywają badaniami jedynie penetracyjnymi. Niejednokrotnie bowiem badania terenowe wynikają z określonego zapotrzebowania społecznego, np. z planów przebudowy lub likwidacji wsi w związku z organizacją wielkiego przemysłu, regulacją rzek itd.

W chwili obecnej Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie ma zasięg ogólnopolski i światowy, Muzeum Etnograficzne w Krakowie obejmuje całą Polskę, gromadzi ono też zbiory pozaeuropejskie i europejskie, zwłaszcza z krajów słowiańskich. Muzeum Etnograficzne w Toruniu ma zasięg północno-polski i gromadzi zbiory rybackie z całej Polski a dorywczo z innych krajów; również o zasięgu ogólnopolskim Muzeum Etnograficzne i Archeologiczne w Łodzi obejmuje w szczególności grupy etnograficzne zamieszkujące woj. łódzkie i teren sąsiedni, a Muzeum Etnograficzne we Wrocławiu (Oddział Muzeum Śląskiego) — Śląsk Dolny, Opolski i Górny, Muzeum Kultury i Sztuki Ludowej w Poznaniu (Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu) — zasięg ogólnopolski, a w szczególności obejmuje Wielkopolskę i Ziemię Lubuską. Gromadzi też zbiory europejskie i pozaeuropejskie.

Etnograficzne we Wrocławiu stało się Oddziałem Muzeum Śląskiego, Muzeum Etnograficzne w Poznaniu — Muzeum Narodowego.

Działy Etnograficzne muzeów okręgowych zasięgiem swych badań¹¹ i innych prac przeważnie obejmują teren zamieszkały przez grupy etnograficzne znajdujące się w ramach danego województwa i sąsiednich. Małe muzea regionalne obejmują mniejsze grupy etnograficzne.

Celem etnograficznych badań muzealnych jest często ogólna charakterystyka całokształtu kultury ludowej wybranego, przeważnie pobliskiego regionu etnograficznego, z uwzględnieniem współcześnie zachodzących przemian, na co szczególnie nacisk został położony w ostatnich latach. Właściwa realizacja tych zamierzeń jest oczywiście całkowicie zależna od posiadania przez muzeum dostatecznej ilości personelu naukowego i specjalistów, m. in. do takich dziedzin jak np. folklor muzyczny i taneczny itd.

Tak ujętej tematyce poświęca swe prace terenowe większość muzeów, co znajduje swe odbicie w zbiorach i ich dokumentacji, w materiałach archiwalnych i w pracach przygotowywanych do druku, bądź już opublikowanych oraz w pracy oświatowej związanej z badaniami.

Charakterystyka własnych zbiorów znajduje się w publikowanych sprawozdaniach prawie wszystkich większych muzeów.

ZBIORY

Ogromny wzrost ilości zbiorów etnograficznych od początku 1955 r. do początku 1969 r. zawdzięczają muzea przede wszystkim stałym dotacjom ze strony władz terenowych i Ministerstwa Kultury i Sztuki (ZMiOZ). Ilustrują go załączone tabele. Naukowe zainteresowania muzeów, kształtowanie się charakteru zbiorów i archiwów oraz wzrost ilości publikacji muzealnych przedstawione są dalej w załączonych przeglądach. Ilustrują one również rozwój muzealnictwa etnograficznego.

Obecnie największą ogólną ilość zbiorów etnograficznych posiadają:	
Województwo krakowskie	50 841 eksp.
(w tym Muzeum Etnograficzne w Krakowie liczy 35 013 eksp.)	
Województwo warszawskie	46 387 „
(w tym Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie 44 404 eksp.)	

¹¹ Przy ocenie wyników działalności pracowników naukowych należy na równi z publikacjami brać pod uwagę ilość udokumentowanych zabytków i jakość zgromadzonej przez nich dokumentacji, bowiem trudna, bardzo żmudna i wyczerpująca praca muzealna bardzo często nie pozwala na zdobywanie we właściwym czasie wyższych stopni naukowych, a czasem tym właśnie, niejako bezimiennym naukowym pracownikom muzealnym zawdzięczamy tworzenie instytucji, stanowiących zbiór bezcennych źródeł wiedzy o kulturze ludowej, umiejscowionej w czasie i przestrzeni.

Województwo łódzkie	27 304	„
(w tym Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi liczy 14 127 eksp.)		
Województwo katowickie	22 053	„
(w tym Muzeum w Bytomiu liczy 9 500 eksp.)		
Najmniej zbiorów posiadają:		
Województwo zielonogórskie	2 428	„
Województwo koszalińskie	2 313	„
Województwo szczecińskie	2 147	„
Największy przyrost zbiorów nastąpił w województwach warszawskim, krakowskim i katowickim.		

ETNOGRAFICZNE ZBIORY MUZEALNE W POLSCE *
(Stan na 1 I 1969 — ilość przybliżona)

TABELA I

Dyslokacja zbiorów województwo	Liczba muzeów łącznie ze skans.	Liczba punktów muzealn. izb. reg. itp.	Liczba kolekcji prywatn.	Łączna ilość zbiorów
białostockie	8	4	3	9 041
bydgoskie	7	3	3	14 782
gdańskie	7	3	—	6 072
katowickie	13	2	—	22 053
kieleckie	7	2	—	4 954
koszalińskie	5	—	—	2 313
krakowskie	19	5	1	49 934
lubelskie	11	6	—	15 197
łódzkie	12	1	1	27 304
olsztyńskie	6	—	—	2 521
opolskie	8	2	—	5 152
poznańskie	13	14	—	8 148
rzeszowskie	10	4	—	10 518
szczecińskie	2	2	—	2 147
warszawskie	7	1	—	46 387
wrocławskie	10	—	—	8 100
zielonogórskie	4	4	—	2 428
Ogółem	149	56	8	237 071

* Przybliżona ilość wszelkich placówek muzealnych zawierających zbiory etnograficzne łącznie ze skansenami, podległych różnym instytucjom wynosiła w Polsce na 1 I 1969 — 213, obejmując około 240 000 eksponatów.

(Podane cyfry nie są całkowicie dokładne w związku z brakiem odpowiedzi niektórych muzeów na rozesłaną ankietę oraz z trudnością uzyskania danych ilustrujących aktualny, ilościowy stan zbiorów etnograficznych mniejszych placówek społeczno-kulturalnych).

TABELA II

OGÓLNA ILOŚĆ MUZEÓW I INNYCH PLACÓWEK POSIADAJĄCYCH ZBIORY
ETNOGRAFICZNE W POLSCE ORAZ ILOŚĆ ZGROMADZONYCH W NICH OBIEKTÓW
(dane przybliżone)

Lata	1939	1946	1955	1957	1964	1969
Ilość muzeów itp. placówek	ok. 100 ¹	58 ²	57 ³	76 ⁴	110 ⁵	213 ⁶
Ilość obiektów	140 000 ¹	—	112 000 ³	115 000 ⁴	175 000 ⁵	237 071 ⁶

Dane według: ¹⁾ J. Bujak. *Ib.* s. 207 i Przypisy do Rozdz. III, s. 60 (ad 1939 r.); ²⁾ K. Pietkiewicz, *Stan muzeów i zbiorów etnograficznych w Polsce*. PTL, „Lud”, t. 36, Lublin 1946, s. 389—396 (ad 1946 r.); ³⁾ M. Znamierowska-Prüfferowa, *Muzea i działy etnograficzne w Polsce*. Lud, t. 44, 1959, s. 361, 369 (ad 1955 r. — dotyczy muzeów podległych Ministerstwu Kultury i Sztuki); ⁴⁾ M. Gładysz, *Działalność naukowa etnograficznych placówek muzealnych w okresie powojennym*. „Etnografia Polska”, t. II, Wrocław 1959, s. 110 (ad 1957 r.); ⁵⁾ M. Znamierowska-Prüfferowa, *Ethnographic Museum Collections in Poland*. „Lud”, t. 50, Wrocław 1966, s. 702 (ad 1964 r.). ⁶⁾ Dane na dzień - I 1969 r. wg odpowiedzi na ankietę rozesłaną przez Muzeum Etnograficzne w Toruniu. Zob. też odn. do Tabeli II i S. Brzostowski i A. Orysiak, *Muzea w Polsce*, Przewodnik-Informator, wyd. CRZZ, Warszawa 1968 (ad 1968 r.). (W kilku pozycjach miałam też możliwość uzupełnienia danych korzystając z maszynopisu artykułu S. Brzostowskiego pt. „Z dziejów muzealnictwa etnograficznego w Polsce” (rys historyczny, stan i perspektywy), za co serdecznie dziękuję Autorowi i Państwowemu Muzeum Etnograficznemu w Warszawie, w którego *Zeszytach* będzie drukowany).

ZBIORY EUROPEJSKIE

Zbiory europejskie posiadają:

1) Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie	około	500	ekspонатów
2) Muzeum Etnograficzne w Krakowie (zbiory ludów słowiańskich, bałtyckich i in.)	ok.	10 000	„
3) Muzeum Narodowe w Krakowie	ok.	200	„
4) Muzeum Kultury i Sztuki Ludowej w Poznaniu	ok.	240	„
5) Muzeum Mazowieckie w Płocku	ok.	150	„
Poza tym w mniejszym ilościach znajdują się w wielu muzeach polskich			
Ogólna przybliżona ilość pozapolskich zbiorów europejskich w Polsce wynosi	ok.	11 090	„

ZBIORY POZAEUROPEJSKIE

Największe kolekcje pozaeuropejskie posiadają:

1) Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie:

Z Afryki — Z Ghany, Górnej Wolty, Wybrzeża Kości Słoniowej, Nigerii, Kamerunu, Mali, Konga Centralnego, Dahomeju i Etiopii (z badań lekarza-podróżnika dra Wacława Korabiewicza);

Z Australii i Nowej Gwinei (zgrupowane przez dr Marcelego Łukowicza z Chojnic);

Z Ameryki Środkowej — z Meksyku (uzyskane z badań przez doc. dr Marię Frankowską i jej staraniem drogą wymiany międzymuzealnej);

Z Azji — z Mongolii (częściowo ze zbiorów ekspedycji prof. dr. Witolda Dynowskiego); z Indonezji — z Jawy (zbiory prof. dr. Michała Siedleckiego) i z Oceanii.

Razem ponad 12 700 eksponatów.

2) Muzeum w Bochni, woj. krakowskie:

Z Azji — z Indii, Cejlonu, wyspy Bali i z Chin (zbiory dr. Czyżewicza i Stanisława Tworzydło);

Z Afryki — z Kenii, Mozambiku, Tanganiki, Ghany, Zanzibaru, wyspy św. Heleny (zbiory dr. Czyżewicza).

Razem około 400 eksponatów

3) Muzeum i Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku pow. Śrem, woj. poznańskie:

Z Australii i Oceanii 200 eksponatów.

4) Muzeum Narodowe w Krakowie:

Z Afryki (Kamerun) i **Z Ameryki** (Peru, Boliwia) ok. 250 eksponatów.

5) Muzeum Etnograficzne w Krakowie:

Z Azji — prof. Juliana Talko-Hryncewicz z Mongolii, część zbiorów Benedykta Dybowskiego z Kamczatki i Wschodniej Syberii. Zbiory z Tybetu, z Pakistanu.

Z Afryki — z 1960—1961 r. zbiory z badań dr. Krzysztofa Wolskiego, zbiory Stefana Scholz-Rogozińskiego z Kamerunu, zachodn. wybrzeży Afryki. Poza tym z Sudanu, pogranicza Kenii i Tanganiki, z Nigerii, Złotego Wybrzeża, Sierra Leone, zbiory Bronisława Piłsudskiego, nowsze zebrane przez prof. dr Romana Stopę z połudn.-zach. Afryki, zbiory z Arabii, Palestyny, Iraku, a ostatnio z Sudanu i Egiptu;

Z Oceanii i z Australii, z Indonezji — ze zbiorów prof. dr. Mariana Raciborskiego; z wyspy Jawy i Borneo (bardzo cenny zbiór lalek do jawańskiego teatryku lalek i teatru cieni);

Z Ameryki Połudn.

Razem ponad 3000 eksponatów

6) Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi 583 eksponatów

7) Muzeum Regionalne w Pabianicach 222 eksponatów

8) Muzeum Mazowieckie w Płocku około 300 eksponatów

9) Muzeum Kultury i Sztuki Ludowej w Poznaniu:

Z Afryki, a przede wszystkim z **Mezoameryki** (sztuka starożytnego Meksyku) i z **Azji** (Indie), **Nowej Gwinei**, 1696 eksponatów.

10) Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu:

Z Azji (Wietnam, Korea, Japonia).

11) Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie:

Z Afryki zachodniej z badań dr Władysława Filipowiaka i dr Wiktora Fenrycha około 600 eksponatów.

Łącznie wszystkie zbiory pozaeuropejskie w Polsce wynoszą około 20 000 eksponatów.

MUZEA NA WOLNYM POWIETRZU

Sprawa ochrony zabytków budownictwa ludowego w Polsce była z wielu oczywistych względów szczególnie trudna po wojnie, gdy nowe problemy stały przed społeczeństwem, a brak ludzi i środków przyczynił się do bezpowrotnej utraty bezcennych chat, kościółków, młynów wodnych i wiatraków — tej do niedawna charakterystycznej ozdoby naszego krajobrazu.

Ratowanie poszczególnych zabytków stało się troską przede wszystkim wojewódzkich konserwatorów zabytków i muzeów etnograficznych. W 1962 r. wychodzi ustawa o ochronie zabytków, uwzględniająca zabytki kultury ludowej. W 1966 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki zwołuje Konferencję Zespołu Doradczego do Spraw Parków Etnograficznych i Budownictwa Drewnianego przy ZMiOZ, i w marcu tego roku wydaje *Memoriał w sprawie ochrony budownictwa drewnianego w Polsce* z programem organizacji i sieci parków etnograficznych. W 1967 r. w kwietniu, w Lubostroniu, w woj. bydgoskim odbywa się sympozjum pod hasłem „Zabytki — ośrodkami turystyki”, na którym sprawa ta była szeroko rozważana. W 1968 r. Komisja Sejmowa omawia sprawę muzeów skansenowskich, która zostaje uznana za ważną i pilną w skali ogólnopolskiej. W marcu 1968 r. i 1969 jest ona omawiana na posiedzeniu Sekcji Muzeów i Ochrony Dóbr Kultury Rady Kultury i Sztuki.

Sprawie muzeów na wolnym powietrzu, tzw. parków etnograficznych czy też skansenom poświęca się w Polsce coraz więcej uwagi, uznając ich wielką naukową i społeczną wartość. Mówiąc obecnie o ich istnieniu i powstawaniu w Polsce będziemy mieli na uwadze:

1. muzea skupiające przenoszone, zabytkowe, wyposażane budynki mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe i sakralne, a wyjątkowo również ich rekonstrukcje, np. w Olsztynku;

2. skanseny przymuzealne, tworzone z budynków przenoszonych, np. w Łowiczu, Toruniu i planowany w Rabce, stanowiące niejako przedłużenie istniejących wystaw;

3. muzea posiadające budynki pozostawiane *in situ* w mniejszych lub większych zespołach lub pojedynczo, zakładając, iż będą one odpowiadać wymogom muzealnym (np. w Bielinach, pow. Kielce czy w Klukach, pow. Słupsk);

4. rezerваты zwartych zespołów wiejskich i miasteczkowych również mają stanowić lub już stanowią swego rodzaju muzea skansenowskie, zwłaszcza o ile będą ożywione działalnością oświatową¹².

Życie stwarza tak wielką różnorodność form muzeów na wolnym powietrzu, iż — jak sądzę — obecnie trudno byłoby stworzyć obowiązującą

¹² Z braku miejsca pominięto tu omawianie zaplanowanych muzeów skansenowskich.

ich klasyfikację i nomenklaturę. Utarty w Polsce termin „skansen”, oznaczający po szwedzku szaniec, wydaje się być terminem dobrze ujmującym zabytek budownictwa ludowego, chroniony przed zagładą wraz z jego zawartością.

W chwili obecnej w Polsce sprawy te przedstawiają się następująco:

1. W woj. białostockim mamy w Nowogrodzie Łomżyńskim pięknie położony skansen kurpiowski stanowiący filię Muzeum w Łomży, ze specjalizacją w zakresie bartnictwa i pszczelnictwa oraz gospodarki puszczańskiej. Istniał już przed wojną, w czasie której był spalony, a obecnie odbudowany rozwija się w bliskim kontakcie z wsią.

2. W woj. bydgoskim, wyjątkowo ubogim w zabytki tradycyjnego budownictwa ludowego, organizuje się mały skansen pałucki w leśnej wiosce Godzimierz w pow. szubińskim, w Silnie w pow. chojnickim (przy współdziałaniu z PTL) i w Kaszczorku pod Toruniem, związanym z rodziną Kopernika. W Radziejowie czynny wiatrak ma spełniać rolę punktu skansenowskiego.

W Toruniu otwarto Kujawską część małego przymuzealnego Parku Etnograficznego, stanowiącego dalszy ciąg wystaw muzealnych, dotyczących Kujaw, Pałuk, Kaszub i Borów Tucholskich. Poza tym rozpoczęto prace przy organizacji w Toruniu Skansenu Wiślanego, który by w XIX-wiecznej dzielnicy podmiejskiej nad Wisłą ilustrował dawną gospodarkę rybacko-flisacko-żeglarską.

3. W woj. gdańskim istnieje założone przed II wojną i odbudowane po spaleniu Muzeum Skansenowskie we Wdzydzach Kiszewskich, pow. Kościerzyna, stanowiące Oddział Muzeum Pomorskiego w Gdańsku i zaczątek skansenu ilustrującego życie wyrobnika w Bożestowie pow. Kartuszy oraz zaczątek skansenu w Oliwie.

4. W woj. katowickim w organizacji znajduje się duży Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Chorzowie, w którym część jest poświęcona zabytkom kultury ludowej. Poza tym istnieje rodzaj małego skansenu w Istebnej, w tzw. Izbie Twórczej Kawuloła, który demonstruje wyrób ludowych instrumentów i grę na nich.

5. W woj. kieleckim istnieje od 1957 r. mały skansen w doskonale urządzonej chacie w Bielinach, gdzie zwiedzający mogą usłyszeć wiersze wypowiadane przez miejscową poetkę ludową. Stanowi on punkt etnograficzny Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach.

6. W woj. koszalińskim we wsi Kluki, pow. Słupsk, znajduje się Skansen słowiński, stanowiący Oddział Muzeum Pomorza Zachodniego w Słupsku. W organizacji znajduje się jedyny tego rodzaju w Polsce etnograficzno-archeologiczno-rolniczy skansen na wyspie Bielawa, na jeziorze Drawsko w pow. Szczecinek, na przestrzeni 80 ha.

7. W woj. krakowskim posiadamy znany, piękny rozwijający się Orawski Park Etnograficzny PTTK w Zubrzycy Górnej, pow. Nowy Targ, należącego do Muzeum Tatrzańskiego, podhalańską chatę (tzw. „Tea”) w Zakopanem, zaczątek skansenu w Krakowie w Woli Justowskiej i rodzaj skansenu w Izbie Twórczej w Zalipiu.

W organizacji znajdują się już Parki Etnograficzne dla Ziemi Sądeckiej — Wojewódzki w Nowym Sączu (zaawansowany) i Gorczański, przy-muzealny skansen w Rabce.

Poza tym realizowana jest organizacja rezerwatów: wiejskiego w Chochołowie i małomiasteczkowego w Lanckoronie.

Sprawą nad wyraz bolesną i społecznie szkodliwą jest to, że planowany w 1950 r. a inicjowany przez Muzeum Tatrzańskie przed wojną Etnograficzny Park Podhalański, który ma wytypowane i zinwentaryzowane obiekty, opracowany projekt realizacyjny, nie może uzyskać lokalizacji i być realizowany co jest z wielką stratą dla naszej kultury narodowej.

8. W woj. lubelskim przystąpiono do organizacji dużego skansenu w Lublinie, w okolicy Zamku, na obszarze 11 ha.

9. W woj. łódzkim istnieje mały przymuzealny skansen w Łowiczu oraz w pewnym stopniu spełniająca rolę małego skansenu Izba Twórcza w Złakowie Borowym. Sprawa organizacji wielkiego skansenu — ilustrującego miejskie dawne tkactwo (domy tkaczy) oraz ludową kulturę podmiejską, niestety została zahamowana z wielką szkodą dla sprawy, gdyż byłby to unikalny skansen w Polsce.

Organizuje się też skansen we wsi Smardzewice pow. Opoczno, przy pomocy Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

10. W woj. olsztyńskim osiągnięciem muzealnym jest usamodzielnienie bodaj największego przestrzennie w Polsce skansenu w Olsztynku, który staje się centralną samodzielną etnograficzną placówką muzealną dla tego wojewódzwa. Obecnie znacznie wzrosły możliwości jego rozwoju.

11. W woj. opolskim organizowany jest duży samodzielny skansen w Opolu—Bierkowicach, obejmujący Śląsk Opolski.

12. W woj. poznańskim duży skansen wielkopolski ma być zorganizowany w Szreniawie pod Poznaniem.

13. W woj. rzeszowskim rozwija się duży wielodziałowy, znany skansen w Sanoku—Olchowcach, obejmujący południową część rzeszowskiego. Stanowi on Muzeum Budownictwa Ludowego z własnym statutem i ze specjalizacją w tej dziedzinie, m. in. w zakresie prac i doświadczeń Pracowni Konserwatorskiej.

14. W woj. szczecińskim w organizacji znajduje się skansen na wyspie Wolin.

15. W woj. warszawskim sprawa skansenu jest otwarta i pilna.

16. W woj. wrocławskim zatrzymała się organizacja skansenu we Wrocławiu, na wyspie, poświęcona Dolnemu Śląskowi. Organizuje się przy współdziałaniu PTL skansen związany z tkactwem w Międzyzlesiu, pow. Bystrzyca.

17. W woj. zielonogórskim zatwierdzona jest lokalizacja skansenu w Zielonej Górze.

W chwili obecnej mamy więc otwarte 3 większe skanseny (Zubrzyca Górna, Olsztynek, Sanok) oraz 1 mniejszy w Nowogrodzie, 6 małych (Wdzydze, Bieliny, Kluki, Zakopane, Toruń, Łowicz) oraz kilka dużych i wiele małych, znajdujących się bądź w stadium przygotowania dokumentacji, załatwienia formalności, związanych z typowaniem i wykupem budynków i ziemi etc., poza tym kilka o charakterze niezupełnie muzealnym.

Uderzający jest dotychczasowy brak muzeów skansenowskich w kilku województwach posiadających jeszcze liczne zabytki budownictwa i muzea planowane.

Skanseny w Polsce, z nielicznymi wyjątkami, posiadają bardzo szczupły personel (do 1968 r. w Olsztyнку 1—2 osób), toteż nie mogą prowadzić potrzebnej działalności. Nie mają one programów, demonstracji prac artystów ludowych ani sprzedaży ich wyrobów. Do wyjątkowych należą np. przepiękne sporadyczne autentyczne pokazy góralskich tańców, muzyki i śpiewu, np. w Zubrzycy Górnej i nieliczne inne.

Muzea skansenowskie nie mają dotąd zaplecza turystycznego ani niezbędnych urządzeń pomocniczych.

Poszukiwanie środków ochrony poszczególnych ginących zabytków budownictwa doprowadziło do tego, że już od szeregu lat remontuje się je i konserwuje dla rozmaitych celów użytkowych, np. tworzy się w nich izby regionalne lub izby pamiątek, domy noclegowe, kawiarnie itd. Dąży się też do tego, aby we wsiach, w których brak pomieszczeń, tworzyć biblioteki, świetlice Kół Gospodyń Wiejskich, pracownie artystów ludowych i rzemieślników oraz punkty usługowe dla turystyki.

Problem skansenów jest wyjątkowo trudny, wymaga bowiem w planowaniu uwzględniania aspektów nie tylko etnografa, konserwatora i architekta, lecz ruralisty, plastyka, konserwatora przyrody i specjalisty od zieleni, a przy realizacji również działania opartego o wymogi ekonomiczne terenu i wymogi turystyki.

Przy organizacji różnych rodzajów skansenów zakłada się pomoc takich stowarzyszeń naukowych, jak np. PTL, które podjęło się w latach 1968/69 naukowej i finansowej pomocy w tej akcji z zasiłku PAN, jak PTTK, ZMW, Społeczni Opiekunowie Zabytków i in.

ARCHIWA MUZEALNE

Archiwa muzealne coraz bardziej rozszerzają swój zakres i ilość posiadanych materiałów. Obecnie np. folklor słowny gromadzi ponad 30 muzeów. Można tu przykładowo wymienić Dział Etnograficzny w Lublinie, który posiada około 3 850 pozycji muzyki i tekstów i Muzeum Etnograficzne w Toruniu, które ma ponad 8 400 pozycji folkloru słownego włączając w tę liczbę drobne formy, np. zagadki.

Kilkanaście muzeów gromadzi folklor muzyczny. Bardzo cenny zbiór nagrań magnetofonowych w ilości ok. 1 500 pozycji ma Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, które m. in. specjalizuje się w tej dziedzinie. Poza tym nagrania muzyki ludowej i tekstu posiadają muzea: w Białymstoku, w Toruniu, we Włocławku, w Kielcach, w Rabce, w Zakopanem, w Sieradzu i we Wrocławiu, w Toruniu również kinetogramy tańców.

Archiwa ikonograficzne posiadają wszystkie większe muzea, wśród nich można, dla ilustracji wymienić przykładowo Archiwum Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, które posiada łącznie 27 484 pozycje archiwalne, w tym najliczniejszy zbiór negatywów i fotografii, rycin, rysunki, materiały terenowe w postaci zapisów i rysunków, plakaty wystaw etnograficznych i inne, Muzeum Okręgowe w Lublinie, które posiada 8 500 pozycji fotografii i 1 200 rysunków oraz Muzeum Etnograficzne w Toruniu, które posiada negatywów — 12 126, odbitek — 20 837, (w tym 1174 pocztówki), rysunków — 972, przezroczy — 622, klisz cynkowych — 364 i taśm filmowych — ponad 30.

Muzeum Etnograficzne w Krakowie posiada bardzo cenny zbiór rękopisów i zbiory ikonograficzne, obejmujące 20 000 tematycznie uporządkowanych fotografii, kilkanaście tysięcy negatywów, 3 000 barwnych pocztówek, 3 711 klisz cynkowych i drewnianych drukarskich, około 9000 odbitek tych klisz, 38 taśm krótkometrażowych obcych filmów dokumentalnych, 4 taśmy własnych filmów krótkometrażowych itd.

PRACE KONSERWATORSKIE

Prace konserwatorskie, jako specjalistyczne, nie będą tu omawiane, należy jednak stwierdzić, iż ta, tak bardzo ważna dziedzina wiedzy związana z zabezpieczeniem naszego bardzo szczerpłego omawianego tu dobra narodowego, jest z braku etatów konserwatorów i pracowni w zbyt małym stopniu uwzględniana w pracach muzealnych placówek etnograficznych i mimo pomocy ze strony Ministerstwa Kultury i Sztuki przy zwoływaniu konferencji specjalnych, sprawa konserwacji zabytków etnograficznych stoi źle. Jak wynika z 71 odpowiedzi na rozesłane ankiety —

54 muzea, posiadające zbiory etnograficzne, nie mają pracowni konserwatorskich, a z pozostałych 17 nie wszystkie zajmują się zabytkami etnograficznymi¹³.

PUBLIKACJE MUZEALNE

Publikacje muzealne, w porównaniu do okresu międzywojennego wzrosły w Polsce w dużym, dotąd w historii naszej nie spotykanym stopniu. Własne, etnograficzne, ciągle wydawnictwa naukowe posiadają następujące muzea:

Muzeum w Białymstoku — *Rocznik Białostocki*, od 1961 r.; Muzeum w Grudziądzu — *Rocznik Grudziądzki*, od 1960 r.; Muzeum Etnograficzne w Toruniu — wydawnictwa nieregularne; Muzeum Górnośląskie w Bytomiu — *Rocznik Muzeum Górnośląskiego*, od 1967 r.; Muzeum w Częstochowie — *Rocznik Muzealny*, od 1965 r.; Muzeum w Gliwicach — *Zeszyty Gliwickie*, od 1963 r.; Muzeum w Zabrze — *Rocznik Muzealny w Zabrzu*, od 1966 r.; Muzeum Świętokrzyskie w Kielcach — *Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego*, od 1963 r.; Muzeum Etnograficzne w Krakowie — *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie*, od 1966 r.; Muzeum w Lublinie — *Studia i Materiały Lubelskie*, od 1962 r.; Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi — *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna*, od 1957 r.; Muzeum Mazurskie w Olsztynie — *Rocznik Olsztyński*, od 1958 r.; Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu — *Opolski Rocznik Muzealny*, od 1965 r.; Muzeum Narodowe w Poznaniu, Oddział Muzeum Kultury i Sztuki Ludowej — *Studia Muzealne*, od 1953 r., zob. *Muzealnictwo*, od 1952 r.; Muzeum w Rzeszowie — *Prace i Materiały z Badań Etnograficznych*, od 1968 r.; Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku — *Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku*, od 1964 (do r. 1965 wł. jako *Biuletyn Informacyjny Muz. Bud. Lud. w Sanoku*). Szczecin — Muzeum Pomorza Zachodniego — *Materiały Zachodnio-Pomorskie*, od 1954 r. Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie — *Zeszyty Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie*, zob. *Zeszyty Etnograficzne Muzeum Kultury i Sztuki Ludowej*, od 1960 r.; Muzeum Śląskie we Wrocławiu — *Roczniki Etnografii Śląskiej*, od 1961 r., *Zeszyty Etnograficzne* od 1963 r.; Zielona Góra — wydawnictwa nieregularne.

---

¹³ Z materiałów do pracy Huberta Drażkowskiego pt. *Pracownie konserwatorskie muzeów i działów etnograficznych w Polsce*, opracowywanej na podstawie obserwacji i odpowiedzi muzeów na ankietę rozesłaną do 80 muzeów przez Muzeum Etnograficzne w Toruniu.

Poza tym sprawy związane z muzealnictwem etnograficznym omawiane są w publikacjach wydawanych przez:

1. Ministerstwo Kultury i Sztuki — *Biuletyn Informacyjny ZM i OZ. Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Biuletyn Informacyjny Biura Współpracy z Zagranicą, Muzealnictwo, Ochrona Zabytków*, wyd. przez Ośrodek Dokumentacji i wyd. Centralnej Poradni Ruchu Amatorskiego.

2. Polską Akademię Nauk — *Etnografia Polska, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, Polska Sztuka Ludowa, Polski Atlas Etnograficzny*.

3. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze — *Atlas Polskich Strojów Ludowych, Lud, Prace i Materiały Etnograficzne, Prace Etnologiczne, Archiwum Etnograficzne, Literatura Ludowa, Biblioteka Popularna, Łódzkie Studia Etnograficzne i Dzieła wszystkie Oskara Kolberga*.

4. Wojewódzkie i powiatowe wydziały kultury — wyd. domów kultury, komunikaty woj. konserwatorów zabytków itd.

Artykuły dotyczące spraw muzealnych ukazują się też w wydawnictwach uniwersyteckich, wyd. towarzystw naukowych, towarzystw przyjaciół sztuk pięknych itd.

Oprócz wydawnictw ciągłych muzea i działy etnograficzne muzeów oraz mniejsze muzea regionalne wydają liczne, drobne publikacje w formie przewodników po muzeach, katalogów, informatorów, składanek itp. Publikacje te zawierają często doskonale artykuły wprowadzające bądź w całość zagadnień kultury ludowej w danym regionie, bądź w problematykę wybranych dziedzin kultury ludowej w danym regionie, omawianej szczegółowo na tle organizowanych wystaw, konkursów itp.

SPECJALIZACYJNE TENDENCJE MUZEÓW

(Zbiory i publikacje)

Wszystkie muzea starają się gromadzić zabytki i różne formy dokumentacji, reprezentujące całość kultury ludowej wybranego obszaru czy też regionu, jednak jego cechy wyróżniające, osobiste zainteresowania pracowników, charakter zastanych zbiorów i oczywiście generalny program muzeów mają wpływ na powstawanie większych specjalistycznych kolekcji w ramach poszczególnych działów i na wybraną tematykę badań, co ujęte bardzo generalnie na tle prac, prowadzonych w Polsce, przedstawia się następująco ¹⁴:

¹⁴ W tym, na pewno z konieczności niekompletnym i z braku wyczerpujących danych, nie dość ściśłym wykazie podaję miasto, mając na myśli znajdujące się w nim muzeum etnograficzne lub dział etnograficzny muzeum, posiadający nie tylko zbiory etnograficzne o różnej ilości, lecz również różne formy dokumentacji, jak

Muzealnictwo

Muzealne zagadnienia teoretyczne: Szczecin, Warszawa, Wrocław, Kraków, Łódź.

Dokumentacja, systematyka zbiorów, organizacja muzeów itp.: Gdańsk, Kraków, Łódź, Poznań, Toruń, Rzeszów, Sanok, Sieradz, Tomaszów, Warszawa.

Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne dotyczące zagadnień kultury ludowej. Procesy w niej zachodzące, kształtowanie się granic etnograficznych, pogranicza kulturowe, styk kultur, społeczność wiejska, przemiany w gospodarce wiejskiej i kulturze pod wpływem industrializacji, osadnictwo, kształtowanie się kultury ludowej reemigrantów i emigrantów, adaptacja i integracja kulturowa: Bytom, Gdańsk, Słupsk, Kraków, Łódź, Poznań, Rzeszów, Toruń, Warszawa, Wrocław.

Kultura materialna

Łowiectwo: Kraków, Opole, Toruń, Warszawa (MŁ).

Rybolówstwo: Lublin, Łódź, Szczecin, Toruń, Warszawa.

Pasterstwo i hodowla bydła: Bytom, Ciechanowice, Cieszyn, Kraków, Łódź, Rabka, Zakopane, Żywiec.

Pszczelarstwo: Białowieża (MPLB), Ciechanowice (MRC), Kluczbork, Kraków, Łódź, Nowogród Łomż., Opole, Radom, Rzeszów, Toruń.

Uprawa roślin: Białystok, Bytom, Ciechanowice (MRC), Kraków, Łódź, Olsztynek, Szreniawa (MRSz), Toruń, Warszawa, Wrocław.

Winiarstwo: Zielona Góra.

Przygotowywanie i przechowywanie pokarmu: Ciechanowice (MRC), Kraków, Łódź, Rabka, Rzeszów, Sanok (MBLS), Szreniawa, Toruń, Warszawa, Zakopane.

Sitarstwo: Biłgoraj, Lublin, Zamość.

Budownictwo: Bytom, Kraków, Lublin, Łódź, Olsztynek, Opole, Poznań, Rzeszów, Sanok (MBLS), Toruń, Wrocław.

Wiatraki, młyny wodne: Olsztynek, Rzeszów, Sanok (MBLS), Opole-Bierkowice.

Transport i komunikacja lądowa: Bytom, Łódź.

Transport i komunikacja wodna: Gdańsk (MMG), Łódź, Szczecin, Toruń, Warszawa.

zapisy terenowe, zdjęcia, publikacje itd. dotyczące wybranego zagadnienia. W innym wypadku m. in., gdy np. w danym mieście są dwa muzea posiadające zbiory etnograficzne lub gdy muzeum nie posiada wyodrębnionego działu etnograficznego — podają skrót nazwy drugiego muzeum. Objaśnienia skrótów: BITI — Beskidzka Izba Twórcza w Istebnej; MBB — Muzeum Białoruskie w Białowieży; MBLS — Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku; MDPI — Muzeum Diecezjalne w Płocku; MDPrz — Muzeum Diecezjalne w Przemyślu; MDSand. — Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu; MHK — Muzeum Historyczne w Krakowie; MIMP — Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu; MLW — Muzeum Łowiectwa w Warszawie; MMG — Muzeum Morskie w Gdańsku; MNK — Muzeum Narodowe w Krakowie; MOT — Muzeum Okręgowe w Toruniu; MPLB — Muzeum Przyrodniczo-Leśne w Białowieży; MPMK-P — Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie; MRC — Muzeum Rolnicze im. K. Kluka w Ciechanowcu; MRSz. Muzeum Rolnictwa w Szreniawie; MWiL — Muzeum Włókiennictwa w Łodzi; MZab — Muzeum w Zabrze; MZM — Muzeum Zamkowe w Malborku, MZW — Muzeum Ziemi w Warszawie; ZMGS — Związkowe Muzeum Górnicze w Sosnowcu.

Kultura duchowa i społeczna

Sztuka (Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne): Kraków, Poznań, Warszawa.
Współczesna twórczość ludowa: Bytom, Kraków, Warszawa, Wrocław.

Opracowania i zbiory

Sztuka ludowa (Wszystkie dziedziny sztuki): Białystok, Bytom, Gliwice, Grudziądz, Gdańsk, Kielce, Kraków, Lublin, Łowicz, Łódź, Poznań, Rabka, Rzeszów, Sanok (MBLS), Sieradz, Tomaszów, Toruń, Warszawa, Wieluń, Włocławek.

Rzeźba: Białystok, Bielsko-Biała, Bytom, Gdańsk, Gliwice, Kielce, Kraków, Lublin, Łomża, Łódź, Olsztyn, Opole, Pabianice, Płock (MDPł), Poznań, Rabka, Sieradz, Sierpc, Rzeszów, Sanok (MBL), Sandomierz (MDSan), Szczecin, Toruń, Warszawa, Wrocław, Zakopane, Zielona Góra.

Zabawki: Kraków, Łódź, Rabka, Rzeszów, Warszawa, Tarnów, Żywiec.

Drzeworyt: Kraków, Warszawa.

Malarstwo: Bytom, Bielsko-Biała, Kielce, Kraków, Poznań, Rzeszów, Sanok (MBLS), Tarnów, Warszawa, Wrocław.

Malarstwo na szkle: Bytom, Gdańsk, Gliwice, Jelenia Góra, Kartuzy, Kraków, Lublin, Łódź, Nowy Sącz, Rabka, Rzeszów, Warszawa, Wrocław, Zakopane.

Wycinanki: Kraków, Lublin, Łomża, Łowicz, Łódź, Piotrków Tryb., Płock, Warszawa.

Plastyka obrzędowa: Białystok, Bytom, Kielce, Kraków, Lublin, Łódź, Łomża, Nowogród Łomż., Opole, Płock, Rabka, Racibórz, Rzeszów, Sanok (MBLS), Zakopane, Żywiec, Warszawa. Szczególnie bogate zbiory z tej dziedziny:

Szopki: Kraków (MHK).

Wyroby z ciasta: Kraków, Łomża, Rzeszów, Warszawa.

Formy piernikarskie: Bytom, Chojnów, Gorzów, Kraków, Kwidzyn, Racibórz, Słupsk, Toruń (MOT).

Obróbka drewna: Białystok, Bytom, Kraków, Lublin, Łódź, Rzeszów, Toruń, Warszawa, Zakopane.

Plecionkarstwo: Kraków, Kwidzyn, Lublin, Łódź, Szczytno, Toruń, Warszawa.

Tkactwo i obróbka włókna: Białystok, Bielsko-Biała, Kielce, Kraków, Lublin, Łowicz, Łódź (MWiŁ), Łuków, Poznań, Radom, Suwałki, Tomaszów Maz., Toruń, Warszawa.

Klocki do drukowania tkanin: Brzeg, Bytom, Cieszyn, Gliwice, Kraków, Kwidzyn, Międzyrzec, Przemyśl, Rzeszów, Słupsk, Szczecin, Szczytno, Warszawa, Zakopane, Zamość.

Haft i koronki: Bielsko-Biała, Bytom, Cieszyn, Gdańsk, Gliwice, Kraków, Kraków (MNK), Łódź, Poznań, Toruń, Warszawa, Włocławek, Żywiec.

Ceramika: Białystok, Bytom, Gdańsk, Kielce, Kraków, Kraków (MNK), Lublin, Łowicz, Łódź, Ostrowiec Świętokrzyski, Poznań, Rzeszów, Toruń, Warszawa, Wrocław, w tym szczególnie uwzględniają:

Kaflarstwo: Brzeg, Kraków, Olsztyn, Rzeszów, Szczytno, Warszawa.

Obróbka wosku: Łódź, Łomża, Nowogród Łomż.

Obróbka rogu: Gdańsk, Kartuzy, Toruń.

Obróbka metalu: Bielsko-Biała, Bytom, Cieszyn, Kraków, Łódź, Rzeszów, Warszawa, Wrocław, Zakopane, Żywiec.

Obróbka kamienia: Kraków, Krasnystaw, Przemyśl, Rzeszów.

Obróbka bursztynu: Gdańsk, Łomża, Malbork (MZM), Nowogród Łom., Warszawa, Warszawa (MZW).

Obróbka skóry: Kraków, Łódź, Zakopane.

Stroje ludowe¹⁵: Kraków, Lublin, Łódź, Łódź (MWIŁ), Poznań, Rzeszów, Sanok, Toruń, Warszawa, Wrocław.

Wnętrze chaty. Meblarstwo: Bytom, Kraków, Kwidzyn, Łódź, Olsztyn, Opole, Rzeszów, Sanok (MBLS), Toruń, Warszawa, Wrocław.

Folklor

Wiedza. Meteorologia: Łódź, Rabka.

Medycyna ludowa: Chorzów, Kraków, Opole, Rabka, Rzeszów, Sanok (MBLS), Toruń.

Zwyczaje prawne: Kraków.

Literatura ludowa: Bytom, Kraków, Lublin, Łódź, Opole, Rzeszów, Toruń, Wrocław, Wejherowo (MPMK-P), Zakopane.

Literatura górnicza: Bytom.

Folklor muzyczny: Bytom, Poznań, Wejherowo (MPMK-P), Zakopane.

Instrumenty muzyczne: Istebna, Kartuzy, Nowogród Łomż., Łomża, Poznań (MIMP), Wejherowo.

Pieśni: Bytom, Gliwice, Kielce, Opole, Rzeszów, Sanok (MBLS).

Folklor taneczny: Kraków, Toruń.

Teatr obrzędowy: Kraków, Łódź, Rabka.

Wierzenia, praktyki magiczne: Bytom, Gliwice, Kraków, Lublin, Łódź, Rabka, Sanok (MBLS), Toruń.

Zwyczaje i obrzędy rodzinne: Kraków, Lublin, Łódź, Sanok (MBLS).

Obrzędy i zwyczaje gospodarskie: Łódź, Rzeszów.

Obrzędy doroczne: Gliwice, Kraków, Lublin, Łódź, Rzeszów, Sanok (MBLS), Toruń, Rabka.

Inne. Kultura robotnicza: Bytom, Kraków, Łódź.

Kultura górnicza: Bochnia, Bytom, Gliwice, Kielce, Sosnowiec (ZMGS), Tarnowskie Góry, Wałbrzych, Wieliczka, Zabrze.

Przemysł naftowy: Gorlice.

Tradycyjna kultura miasteczek: Biecz, Gliwice, Jarosław, Wrocław.

Kultura litewska: Suwałki.

Kultura białoruska: Białowieża (MBB), Toruń.

Kultura staroobrzędowców: Białystok, Toruń.

Kultura żydowska: Kraków (MHK), Łódź, Nowy Targ, Rzeszów.

Konserwacja zabytków etnograficznych: Kraków, Łódź, Poznań, Sanok (MBLS), Toruń, Warszawa.

Metody, założenia i organizacja prac przy tworzeniu muzeów na wolnym powietrzu. Ochrona zabytków. Inwentaryzacja obiektów. Kompozycja krajobrazu etc.: Gdańsk, Kielce, Koszalin, Kraków, Łódź, Sanok (MBLS), Opole, Olsztyn, Poznań, Słupsk, Toruń, Warszawa, Wrocław, Zakopane.

---

¹⁵ Podaję tylko najważniejsze kolekcje, gdyż prawie wszystkie muzea mają duże lub dość duże kolekcje strojów swego regionu.

Badania socjologiczne, dotyczące dydaktyczno-oświatowej działalności muzeów: Kraków, Opole, Szczecin, Warszawa, Wrocław, Zabrze.

Opracowania dotyczące:

Wybitnych etnografów i regionalistów: Białystok, Lublin, Warszawa, Rzeszów, Sanok (MBLS), Wejherowo (MPMK-P).

Fachowców i wynalazców ludowych: Kraków.

Piśmiennictwo dotyczące kultury ludowej: Wejherowo (MPMK-P).

OSWIATOWA DZIAŁALNOŚĆ MUZEÓW

Ogromny jest rozkwit różnorodnej dydaktyczno-oświatowej i społeczno-wychowawczej działalności muzeów. Jest ona całkowicie związana z życiem miasta i wsi swego regionu, często z pracami wyższych uczelni, szkół różnego typu, towarzystw naukowych, artystycznych i kulturalno-społecznych oraz ze związkami młodzieży i coraz częściej z zakładami pracy w mieście i na wsi.

Wiedza o kulturze ludowej, a zwłaszcza o sztuce swego regionu lub regionów etnograficznych, w znacznym stopniu ogniskuje się w muzeach etnograficznych. Coraz bardziej różnorodne są drogi przekazywania tej wiedzy społeczeństwu; trwają też poszukiwania coraz lepszych metod pracy i rozwiązań. Dotychczasowe formy dydaktyczno-oświatowej pracy muzeów i działów etnograficznych obejmują przede wszystkim: wystawy stałe, czasowe i wędrowne¹⁶, własne i obce, pochodzące z różnych terenów Polski, jak również z zagranicy. Docierają one do najdalszych zakątków Polski. Wystawy sztuki, rzemiosła artystycznego jeżdżą za granicę do Anglii, Belgii, Czechosłowacji, Danii, Finlandii, Francji, Japonii, Meksyku, Niemiec, Norwegii, Stanów Zjednoczonych i republik ZSRR.

Wystawy — najbardziej sugestywne wizualnie i powszechne formy prac oświatowych muzeum — zostają realizowane zaraz po wojnie; w listopadzie 1945 r. Muzeum Etnograficzne w Łodzi urządza wystawę przedstawiającą charakterystyczne regiony Polski, a już w 1946 r. Muzeum w Łowiczu i Muzeum Etnograficzne w Krakowie poświęcają swoje ekspozycje sztuce ludowej. W ciągu omawianego okresu rozszerza się znacznie tematyka wystaw — obok wiedzy o tradycyjnej kulturze regionu, a w szczególności o tradycyjnej współczesnej sztuce ludowej, staje problem rozwoju kultury, jej ciągłości historycznej (zwłaszcza w okresie uroczystości Millenium, gdy 50% wystaw etnograficznych poświęca się tej tematyce¹⁷)

¹⁶ Z inicjatywy pierwszego dyrektora Muzeum Etnograficznego w Warszawie mgr Jana Zołny-Manugiewicza, do niedawna doskonale wystawy wędrowne urządzone na barce pływały Wisłą, Narwią i Odrą, odwiedzając też Niemcy.

¹⁷ J. Damsz za S. Brzostowskim, *Scientific research and exposition of Ethnographic Museum*. Zeszyty Państw. Muz. Etnograficznego w Warszawie, t. VI-VII, r. 1965/66, s. 25.

oraz problem współczesnych przeobrażeń i kształtowania się naszej kultury.

Znacznie pogłębia się problematyka urządzanych wystaw. Objęła ona takie zagadnienia, jak: obraz kultury okresu feudalnego, syntetyczny obraz kultury z podkreśleniem cech wspólnych dla całej Polski, odrębność i specyfika kulturowa wybranych regionów (region rolniczy, pasterski), rozwój narzędzi pracy, wkład kultury ludowej do kultury narodowej, rolnictwo na Śląsku Opolskim dawniej a dziś, historia przędzalnictwa, poszczególne dziedziny sztuki ludowej i rękodzieła (prawie wszystkie muzea), współczesna twórczość ludowa, przeobrażenia w sztuce ludowej poszczególnych regionów i twórcy ludowi (prawie wszystkie muzea). Wreszcie wystawa sztuki ludowej zamieszkałych w Polsce Białorusinów, Litwinów, Rosjan, Słowaków, Ukraińców i Żydów (Kraków), trzy pokolenia łowickich wycinankarzy, wystawa rezultatów badań etnograficznych określonego terenu (liczne wystawy). Organizowano też liczne wystawy przyśyłane z zagranicy, poświęcone przeważnie sztuce ludowej i rzemiosłu artystycznemu.

Wystawy stałe i wędrowne zbiorów pozaeuropejskich odgrywają ogromną rolę społeczną, budząc powszechne zainteresowanie, zbliżając nasze społeczeństwo do odległych ludów i kultur.

Państwowe Muzeum w Warszawie urządza stałe wystawy poświęcone — jak głoszą ich tytuły — „Etnografii Afryki” (1953), „Etnografii Oceanii i Indonezji” (1954), „Sztuce ludów prymitywnych Afryki” (1950), „Sztuce ludów prymitywnych Oceanii” (1950), „Polskim badaczom i obrońcom ludów kolonialnych” (1950), „Polakom na Syberii” (1955) oraz wystawy czasowe, poświęcone wybranym zagadnieniom kultury i sztuki Afryki, Azji, Oceanii i Australii. Wiele z tych wystaw objechało szereg miast w Polsce.

Odbyły się też wystawy poświęcone początkom teatru (Szczecin, Warszawa, 1952), i tańcom ludów kolorowych (Warszawa, 1955), plastyce murzyńskiej (Białystok, 1962), plastyce Australii i Oceanii (Muzeum w Płocku, 1962), egzotyce Azji południowo-wschodniej (Bytom, 1962).

Muzeum Etnograficzne w Krakowie urządziło szereg wystaw poświęconych Indonezji pod tytułami: „Broń i batiki jawajskie” — w Krakowie, „Sztuka Jawajska” — w 21 miastach Polski, „Sztuka Mórz Południowych” — w Krakowie i Nowej Hucie, „Sztuka Kamerunu” (9 miast); Muzeum Etnograficzne w Poznaniu wystawy „Sztuki Starożytnego Meksyku” — w Poznaniu (1965) i w Bytomiu (1969).

Niezwykle interesującą wystawę pt. „Skarby sztuki meksykańskiej (od czasów prekolumbijskich do naszych dni)” urządziło Muzeum Narodowe w Warszawie w 1961 roku.

Spośród obcych wystaw, które oprócz Warszawy miały miejsce w kilku

innych miastach, należy wymienić wystawę „Norweskiej sztuki ludowej”, w związku z którą np. w Muzeum Etnograficznym w Toruniu został urządzony cykl wykładów o Norwegii, jej historii i kulturze, połączony z filmami, na które przyjechały tysiące młodzieży z całego województwa.

Mówiąc o wystawach, należy podkreślić poważny wkład w muzealnictwo etnograficzne plastyków. Współpracy z nimi niejednokrotnie muzea zawdzięczają bardzo interesujące rozwiązania wystaw.

Na tle rozwoju stosunków międzynarodowych i wzrostu zainteresowania kulturą ludową w skali światowej, wyraźnie zarysowuje się potrzeba stworzenia zagranicą dobrze zorganizowanych wystaw, reprezentujących kulturę ludową, a zwłaszcza sztukę ludową i muzealnictwo polskie.

Posiadamy już szereg większych kolekcji lub rozproszonych zbiorów polskich w muzeach obcych. Niestety, przeważnie nie dają one pojęcia o historii naszej tradycyjnej kultury ludowej. Sądzę, iż byłoby słuszne przemyśleć tę sprawę ewentualnie w porozumieniu z Sekcją Muzealną ICOM i ustalić na świecie kilka muzeów, dla których zostałyby w Polsce skompletowane odpowiednio dobrane eksponaty.

Wydaje się, iż nasze reprezentacyjne zbiory powinny znaleźć się lub być znacznie rozszerzone i opracowane w Bazylei, Leningradzie, Londynie, Paryżu, Chicago (w Muzeum Polskim), w Rio de Janeiro, w Meksyku, w Kairze, Delhi i w Tokio.

K o n k u r s y

Celem coraz bardziej rozpowszechnionych konkursów urządzanych przez muzea, jest odnalezienie nieznanych twórców, zachęcanie ich do pracy, zgromadzenie ich dzieł oraz rozmaitych form dokumentacji kultury ludowej na specjalnych wystawach, z których znaczną część obiektów nabywają muzea, a jeśli chodzi o dokumentację, to przechodzi ona do katalogów naukowych, do muzealnych archiwów folkloru i ikonografii itd.

Dotychczas tematyka ogłaszanych konkursów obejmowała ludową rzeźbę, malarstwo, garncarstwo, plecionkarstwo, tkaniny, hafty, koronki, wycinanki, pisanki, kraszanki, palmy, pająki, gwiazdy kolędnicze i turonie, szopki kukielkowe i różne formy obrzędów dorocznych, zabawki, zabytki kultury materialnej, narzędzia, pamiątki regionalne, konkursy na urządzenie wnętrza chaty i wnętrza świetlicy regionalnej, na pożywienie ludowe itd. oraz konkursy na gromadzenie fotografii ilustrującej tradycyjną i dzisiejszą kulturę ludową regionu.

Poza tym specjalny charakter mają konkursy na gromadzenie folkloru, których rezultatem są nie tylko zbiory archiwalne, lecz bardzo cenne spotkania z uczestnikami z odczytywaniem ich własnych dzieł i zapisanych materiałów, dalej wieczory autorskie pisarzy ludowych, poza tym kon-

kursy kapel, piosenkarzy i gawędziarzy, spotkania z nimi i dyskusje, co stwarza niezwykłą okazję do zbliżenia z twórcami, z wsią, i do podniesienia wagi twórczości ludowej i wartości tradycji, która jest utrwalana przy pomocy ze strony ludności wiejskiej.

Do zwykłych obowiązków muzeów należą pogadanki wygłaszane przy oprowadzaniu po wystawach, toteż słuszne jest, iż pracownicy naukowo-oświatowi w wielu muzeach biorą udział w naukowych pracach terenowych, co znacznie podnosi wartość ich prac dydaktyczno-oświatowych.

Wiele muzeów prowadzi też u siebie z góry zaplanowane lekcje, związane z programem szkolnym, często połączone z dyskusją i demonstracją prac, np. prządki, tkaczki, garncarza, hafciarki, koronkarki, rzeźbiarza i malarza, pisankarki oraz wykonawcy szopek, palm itp.

Od roku 1962, gdy Ministerstwo Kultury i Sztuki rzuciło hasło: „Muzea — uniwersytetami kultury” — w wielu muzeach jeszcze bardziej wzmożła się działalność dydaktyczna. Zostały ogłoszone cykle wykładów poświęcone wybranym zagadnieniom, m. in. kulturze regionów, którymi zajmuje się dane muzeum. Zyskały one uznanie i stały się częstą frekwencją.

Coraz większa staje się też rola filmu w dokumentacji naukowej i w pracach dydaktycznych.

Pracownicy muzeów w ośrodkach uniwersyteckich mają niejednokrotnie zleczone wykłady i ćwiczenia. Muzea i działy etnograficzne muzeów często służą pomocą dla wykładów i ćwiczeń uniwersyteckich z etnografii itd.

Do stałych letnich obowiązków wielu muzeów, zwłaszcza mających lepsze warunki pracy, należy prowadzenie studenckich praktyk muzealnych oraz różnego rodzaju form szkolenia i instruktaży udzielanych nauczycielom i młodzieży uniwersyteckiej i szkolnej, działaczom, społecznym opiekunom zabytków, przewodnikom krajoznawczym, rzemieślnikom itd.

Pracownicy muzeów prowadzą też u siebie lub w innych ośrodkach kursy haftu i tkactwa, co przyczynia się często do odrodzenia tych rzemiosł, stwarzając zarazem dla wsi nowe bodźce ekonomiczne.

Coraz więcej muzeów współdziała z towarzystwami muzycznymi, w szerzeniu kultury muzycznej. W muzeach odbywają się cykle pogadanek z koncertami wprowadzającymi w zagadnienia muzyki i folkloru muzycznego. Biorą w tym udział muzycy zawodowi, folklorysty, młodzież szkół muzycznych i więcej muzycy ludowi.

Niektóre muzea prowadzą własne chóry, uprawiające folklor swoich regionów (Toruń) lub blisko są związane z zespołami pieśni i tańca oraz kapelami ludowymi, które w razie potrzeby dają koncerty (np. Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej).

Muzea udzielają konsultacji lub biorą udział w urządzaniu widowisk

regionalnych, np. dożynek, ilustracji obrzędów i zwyczajów, przy urządzaniu festiwali muzyki i tańca, kiermaszy itp.

W salach muzealnych odbywają się nieraz koncerty muzyki dawnej, występy teatru jednego aktora itd.; przed muzeami stoją perspektywy własnego wkładu w teatr, który by sięgał do tradycji ludowych.

Wiele większych muzeów sprawuje też opiekę nad małymi muzeami regionalnymi, udzielając konsultacji dotyczącej organizacji pracy, opieki nad zbiorami etc.

Poważną pozycję stanowi współpraca muzeów z nauczycielstwem, wojewódzkimi konserwatorami zabytków, z regionalnymi towarzystwami społeczno-kulturalnymi, z instytucjami reprezentującymi turystykę, z młodzieżą akademicką, szkolną, z harcerstwem oraz ze społecznością wiejską, zwłaszcza przy urządzaniu wystaw, a także z CPLiA, która spełnia bardzo poważną rolę w opiece nad sztuką ludową, zwłaszcza współczesną.

Jedną z form, dającą możliwość bliższego kontaktu z wsią, jest pobudowanie przez pracowników muzeum chaty, otrzymanej z terenu podlegającego zalaniu i stworzenie z niej w woj. bydgoskim małego punktu naukowo-oświatowego, a zarazem rekreacyjnego (Muz. Etnograf. w Toruniu).

W roku 1966 Związek Zawodowy Pracowników Kultury ogłosił wspólnie z ZMiOZ współzawodnictwo w zakresie poszukiwania nowych form prac kulturalno-oświatowych, co przyczyniło się do ożywienia pracy muzeów.

Niemalą rolę w rozwoju muzeów spełniają towarzystwa, powołane w celu udzielania im różnorodnej pomocy. Już w XIX w. istniało np. Towarzystwo Muzeum Etnograficznego w Krakowie, które od 1912 r. publikowało sprawozdania ilustrujące prace Muzeum. Po II wojnie światowej powstają podobne towarzystwa, m. in. Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Etnograficznego w Toruniu. Wiele muzeów posiada też Koła Przyjaciół Młodzieży, które regularnie przychodzą do kontrolowanej pomocy, np. przy pracach katalogowych, segregacyjnych itp.

Szkolenie pracowników muzealnych polega na odbywaniu stażu w muzeum, na poznawaniu innych muzeów krajowych, znacznie rzadziej zagranicznych. Niewątpliwie korzyść przynoszą też wyjazdy pracowników na zjazdy i konferencje krajowe i zagraniczne, te ostatnie często realizowane na własny koszt. W niektórych muzeach odbywają się szkolenia pracowników muzealnych w zakresie fotografii, liternictwa i języków obcych.

W 1965 r. powstało na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu Podyplomowe Studium Etnograficzne ze specjalizacją w zakresie muzealnictwa etnograficznego i folkloru, z którego korzystają pracownicy muzeów w Polsce, pracownicy kulturalno-oświatowi, nauczyciele, pracownicy CPLiA i in.

Gośćmi muzeów są coraz częściej etnografowie i muzeologowie zagraniczni.

UWAGI — POTRZEBY I WNIOSKI

Kończąc rozważania dotyczące stanu i osiągnięć etnograficznego muzealnictwa w Polsce, należy uwzględnić potrzeby zapewnienia jego dalszego rozwoju. Posiadamy bowiem tereny jeszcze nie dość gruntownie zbada-
ne, z których w muzeach brak jest zbiorów; mamy też liczne zabytki niedostatecznie zabezpieczone. Do najpoważniejszych trudności należy niemal powszechny brak etnografów¹⁸ w mniejszych muzeach terenowych, bez których nie zdołamy przeprowadzić niezbędnych prac badawczych i nie cierpiących zwłoki prac ratowniczych, wszak powinniśmy pamiętać, że Polska jest po wojennych kataklizmach wyjątkowo uboga w zabytki i dokumentację XIX—XX-wiecznej kultury ludowej.

W zakresie potrzeb naukowych pilne są: wydanie bibliografii muzealnictwa etnograficznego i jego historii¹⁹, badania teoretyczne z nim związane, jak również badania psychologiczne i socjologiczne, dotyczące oświatowej działalności muzeów, a w szczególności percepcji wystaw i innych form pracy oświatowej.

Należałoby jeszcze nasilić badania, dotyczące współczesnych przeobrażeń kultury ludowej, zorganizować szerokie badania wszelkich form budownictwa ludowego, m. in. ze względu na jego przydatność społeczną i gwałtowny zanik, dalej badania rybołówstwa, hodowli zwierząt, młynarstwa, obróki skóry, oraz transportu lądowego i wodnego. Z dziedziny kultury duchowej i społecznej należy wzmóc badania wiedzy, zwłaszcza medycyny ludowej i meteorologii, zwyczajów prawnych, gier i zabaw oraz folkloru muzycznego i tanecznego (z uwzględnieniem ludowych instrumentów muzycznych). Dziedzina ta wymaga bowiem szczególnej intensyfikacji badań terenowych m. in. ze względu na jej wzrastającą rolę społeczną. Trudne prace terenowe wymagają zabezpieczenia im odpowiednich warunków i nowoczesnej aparatury.

Nasilenie wymienionych badań przyczyniłoby się w konsekwencji do wzrostu ilości zgromadzonych zbiorów i dokumentacji z tych dziedzin.

Byłoby też bardzo pożądane, aby planowane europejskie i pozaeuropejskie badawcze wyprawy naukowe były ściśle uzgadniane z planami

---

¹⁸ Uderzająco mała jest liczba etnografów zatrudnionych w muzeach, działach etnograficznych muzeów i innych placówkach, posiadających zbiory etnograficzne. Wg danych S. Brzostowskiego dotyczących muzeów, podległych Ministerstwu Kultury i Sztuki wyniosła ona do końca 1967 r. zaledwie 127 etnografów, pracujących w 115 muzeach (zob. dane do Tabeli II, S. Brzostowski).

¹⁹ Czekają na wydanie bardzo wartościowa praca Jana Bujaka pt. *Muzealnictwo etnograficzne w Polsce (Początki muzealnictwa i jego rozwój do połowy XX w.)*. Maszynopis.

muzeów, gromadzących zbiory z danych krajów, w celu uzyskania odpowiednich funduszków na ich zakup, zawarcia niezbędnych umów etc.

Ważne jest ustalenie specjalizacji muzeów etnograficznych, skansenów i międzymuzealnej współpracy w tym zakresie.

Planowane przez Ministerstwo Kultury i Sztuki nadanie rangi naukowej bardziej zaawansowanym w rozwoju muzeom, w tym również etnograficznym, przyczyniłoby się znacznie do podniesienia ich poziomu i otworzyłoby perspektywę rozwoju na przyszłość.

Bardzo pożądane jest też usamodzielnienie wysoko rozwiniętych działów etnograficznych muzeów okręgowych i innych, np. w Gdańsku i w Łodzi, gdyż stworzyłoby to im większe możliwości działania.

Ze względów naukowych i organizacyjnych potrzebne jest przyjęcie przez wszystkie muzea etnograficzne ujednoczonej systematyki zbiorów i układu katalogów naukowych, co jest bardzo potrzebne ze względu na naukowe poszukiwania porównawcze, ewidencję zabytków ruchomych, ich przechowywanie etc.

Ważne też jest dalsze uregulowanie sprawy dokumentacji zbiorów, w szczególności materiałów archiwalnych, dotyczących folkloru słownego, muzycznego, tanecznego oraz ikonografii. Potrzebne jest ujednoczenie sposobu ich inwentaryzacji, katalogowania, instrukcje dotyczące ich systematyzowania, zabezpieczania etc., które otrzymałyby wszystkie, nawet najmniejsze muzea.

Po to, aby cała Polska była równomiernie objęta badaniami naukowymi i gromadzeniem zabytków i dokumentacji, należy umożliwić wszystkim działom etnograficznym muzeów okręgowych, jak również mniejszym muzeom typu skansenowskiego, prowadzenie naukowych badań terenowych i działalności oświatowej. W tym celu konieczne jest dodanie brakujących od lat etatów i obsadzenie tych stanowisk przez etnografów, zwłaszcza w tych muzeach regionalnych, w których przeważają zbiory etnograficzne, a tradycyjna kultura ludowa jest jeszcze żywa.

Wobec braku etnografów, fachową kadrę można by uzyskać restytuując zawieszoną specjalizację katedr etnografii w Lublinie, Łodzi i w Toruniu oraz stwarzając bodźce ekonomiczne, które skłoniłyby młodych etnografów do pracy w muzeach terenowych, zapewniając im mieszkania, możliwości pracy naukowej etc. Bardzo pilne jest też uzyskanie większej ilości fachowców z zakresu folkloru muzycznego i tanecznego, co byłoby możliwe przy wprowadzeniu tej specjalności w wyższych szkołach muzycznych.

Wobec wzrastającej roli społecznej muzeów typu skansenowskiego, pilne jest ustalenie w Polsce perspektywicznej ich sieci przy uwzględnieniu planów muzeów i woj. konserwatorów zabytków oraz regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego i potrzeb turystycznych, wymagających kompleksowego działania. Ważne jest zapewnienie już istnieją-

cym skansenom odpowiedniej ilości etatów, które umożliwiłyby ich pełny rozwój i zapewniły możliwość organizowania stałych programów, obejmujących demonstrację sztuki i rzemiosła, folkloru słownego, muzycznego i tanecznego, publikacji wielojęzycznych, urządzeń pomocniczych, zaplecza etc. Małe skanseny w budynkach pozostawionych *in situ* mogłyby również spełniać rolę społeczno-oświatową.

Bardzo pilna jest sprawa uratowania w terenie istniejących jeszcze krzyży i kapliczek przydrożnych, wiatraków i młynów wodnych, stanowiących ozdobę krajobrazu.

Analiza obecnej sieci etnograficznych placówek muzealnych i stanu ochrony zabytków budownictwa ludowego w Polsce wskazuje największą, uderzającą potrzebę stworzenia w terenie, w woj. warszawskim zasadniczych placówek muzealnych (jak również skansenów — większego np. mazowieckiego lub centralnego — sprawa dyskusyjna — oraz małych terenowych skansenów w budynkach pozostawionych *in situ*). Brak ich lub bardzo mała ilość uderza też w województwach Białystok, Gdańsk, Kielce, Koszalin²⁰, Olsztyn, Opole, Szczecin, wspomniana Warszawa i Zielona Góra.

Bardzo też potrzebne są nowe skanseny, a w pierwszym rzędzie zrealizowanie już opracowanych planów i dokumentacji w woj. lubelskim, łódzkim, szczecińskim, warszawskim, zielonogórskim i w Zakopanem (pałaca sprawa Parku Podhalańskiego).

W zakresie ochrony zabytków budownictwa ludowego pilne jest przeprowadzenie kompletnej, a na niektórych terenach, uzupełniającej ich ewidencji, po ustaleniu zasad ich klasyfikacji. Bardzo też potrzebne jest ustalenie zasad prawno-organizacyjnych dotyczących wykupu, restauracji i konserwacji tych zabytków dla przyszłych muzeów skansenowskich, wiejskich bibliotek, świetlic, pracowni artystów, rzemieślników, punktów turystycznych itp.

Do bardzo pilnych potrzeb należy uregulowanie sprawy gromadzenia zabytków kultury ludowej przez niefachowych jej miłośników i instytucje społeczne nie posiadające fachowców. Fakt gwałtownie wzrastającego zainteresowania kulturą ludową i coraz bardziej szerzącej się tendencji gromadzenia jej zabytków jest równocześnie groźny wówczas, gdy gromadzone zbiory są nieudokumentowane, niezakonserwowane i nie przechowywane we właściwy sposób. Tego rodzaju kolekcjonerstwo może przyczynić się do zubożenia naszych bardzo skromnych zasobów w tej dziedzinie.

²⁰ W woj. koszalińskim została już zgromadzona duża kolekcja zabytków kultury ludowej Kaszubów bytowskich, licząca ponad 800 obiektów, chwilowo zmagazynowanych w paru wsiach i w zamku. Mogłaby być już podstawą do utworzenia muzeum etnograficznego w Bytowie.

Toteż słuszne byłoby, aby społeczne kolekcje powstawały i rozwijały się zawsze w oparciu na fachowej opiece etnografów-muzeologów.

Byłoby też bardzo słuszne aby została opracowana instrukcja dotycząca sposobu inwentaryzowania i dokumentowania zbiorów etc. — bezwzględnie obowiązująca wszystkie społeczne placówki i społecznych kolekcjonerów. Ułatwiłoby to znacznie ewidencję rozproszonych zbiorów w ramach województw i udzielanie niezbędnej, fachowej pomocy.

Do bardzo pilnych, w skali ogólnopolskiej, należy potrzeba tworzenia w muzeach specjalistycznych pracowni konserwacji zabytków etnograficznych tak, aby miały je przynajmniej na razie wszystkie muzea, posiadające większe zbiory w tym zakresie i mogły pomagać mniejszym. Pilne też jest zaopatrzenie ich w niezbędną aparaturę i pomoce.

MUZEA BIOGRAFICZNE

Na tle naszej historii, a zwłaszcza ostatniego jej okresu, znacznie wzrasta waga i potrzeba tworzenia muzeów biograficznych, ilustrujących rozwój zainteresowań etnograficznych, krajoznawczych i muzealnych, dotyczących zabytków kultury ludowej.

Mogłyby to być działy muzeów, poświęcone ludziom zasłużonym w tej dziedzinie, lub małe skanseny m. in. wiejskie, zorganizowane w miejscu ich urodzenia lub pracy.

W związku z tym jako pilną należy traktować sprawę gromadzenia i zabezpieczania dla przyszłych muzeów wszelkich dokumentów, prac i materiałów — rękopisów, fotografii i warsztatów pracy itd. oraz rozszerzania i uzupełniania już dokonanych prac, związanych z ludźmi zasłużonymi w tej dziedzinie. Godzi się tu przykładowo wymienić znawcę Kurpiowszczyzny Adama Chętnika w Nowogrodzie Łomżyńskim, Helenę i Wiesławę Cichowicz, wielce zasłużonych w Poznańskim, oddanych sprawie kultury ludowej Kaszub Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydzach, ofiarnego twórcę Muzeum Etnograficznego w Krakowie Seweryna Udziele, wielkiego etnografa Polski i Słowiańszczyzny — Kazimierza Moszyńskiego, znakomitego krajoznawcę, twórcę pisma dla młodzieży *Orli lot* — Leopolda Węgrzynowicza i innych.

Potrzebne jest też tworzenie muzeów biograficznych, poświęconych np. naszym zasłużonym artystom ludowym, rzeźbiarzom, poetom, działaczom walczącym o niepodległość i sprawiedliwość społeczną itd. Niektóre z nich zapewne mogłyby być małymi skansenami.

Sprawy tej nie należy odkładać, gdyż materiały i wszelkie pamiątki po tych, co odeszli, bardzo szybko ulegają rozproszeniu, a przecież aktualna jest nadal troska o dalszą rozbudowę i poszerzanie dokumentacji, dotyczącej np. miejsc i punktów muzealnych, związanych z Oskarem Kolber-

giem, w Przysusze, woj. kieleckie, z poetą Michałem Kajką w Ogródku, pow. Elk, z poetą Jakubem Kanią na Śląsku Cieszyńskim — tworzenie nowych, m. in. poświęconych kaszubskiemu artyście ludowemu, Wickowi Rogali w Wielu, pow. Chojnice i innym.

Mówiąc o muzealnictwie etnograficznym nie można nie wymienić wkładu pracy i ofiarności ze strony administracji wielu muzeów, której wysiłkom często zawdzięcza się niejedno osiągnięcie, a postawa, ofiarność i przywiązanie do Muzeum ze strony pracowników technicznych i fizycznych jest niejednokrotnie wzruszające, zwłaszcza, iż mają oni niełatwe warunki pracy.

Pamiętajmy, że omawiane osiągnięcia, a w szczególności zgromadzenie udokumentowanych zbiorów i materiałów archiwalnych zostały dokonane nie tylko dzięki pracy większych placówek muzealnych, posiadających doświadczony personel fachowy, lecz w znacznym stopniu dzięki ofiarnym, często samotnym wysiłkom ze strony mniejszych placówek muzealnych a także dzięki zrozumieniu, życzliwości i ofiarności ze strony ludności wiejskiej, która stale ofiarowuje muzeologom swój cenny czas, a wielokrotnie również i zabytki.

MARIA ZNAMIEROWSKA-PRÜFFEROWA

POLISH ETHNOGRAPHIC MUSEUM DIRECTING IN THE PERIOD OF THE 25th ANNIVERSARY OF THE POLISH PEOPLE'S REPUBLIC

The aim of the article is to present attainments of museum directing in the period of the 25th anniversary of the Polish People's Republic and its uppermost problems and needs in the light of increasing task museums are performing.

In the introduction the authoress stresses the not noted hitherto in Polish history development of museum directing in Poland after world war II, when the number of museums and collections are rising, their documentation is widened and deepened, museums archives are constituted and the change of borders of the Polish People's Republic brings changes in museum grind too.

World war II brought with the decay of the country, the ruin of museums, among them ethnographic museums too. The Central Ethnographic Museum in Warsaw has been burned down in the first war-days, the Museum in Katowice has been teared up to the foundations, collections from other museums have been plundered or deported by the occupants. In 1945-1946 museum directing comes into being nearly from the bases. With help comes the Ministry of Culture and Art, which is soon creating the Chief Direction of Museums (now the Board of Museums and Protection of Relics in Warsaw).

In Poland in 1939 have been about 100 museums, possessing ethnographic collections approaching 140 000 exhibits. In 1955 in about 57 museums have been 112 000

exhibits. Now (1969) in Poland are about ... museums, possessing ethnographic collections approaching 237 071 exhibits (including those in open-air museums).

Numerous non-European collections we can find in the State Ethnographic Museum of Warsaw — about 13 000 exhibits, and in the Ethnographic Museum in Kraków — 3 000 exhibits. Table I (page 428) illustrates disposition of ethnographic collections in voivodeships including the number of museums possessing collections and number of exhibits in 17 voivodeships in the year 1969. Table II illustrates the increasing of number of museums and collections in Poland in the years 1939—1969 page 429.

The number for 1969 contains museums remaining under the auspices of the Ministry of Culture and Art, the Polish Society of Touristic and Hiking and some other institutions protecting museums. These have a character of scientific-research and social-scientific centers. Nowadays we are witnesses of accession interest in relics of native culture and historic souvenirs; in connection with it in last years came into being about 50 posts, so called regional chambers, souvenir chambers etc., which collected ethnographic collections.

Now we have in Poland three self-contained ethnographic museums — the greatest in Warsaw and Kraków and a smaller one in Toruń, the Ethnographic Museum in Poznań is a department of the National Museum in Poznań, the Ethnographic Museum in Wrocław is a department of the Silesian Museum in Wrocław and the Archaeological and Ethnographic Museum in Łódź. Besides in each voivodeship exists a district museum, with an ethnographic section, proceeding scientific investigations, and some regional museums.

Among open-air museums we have to mention the Museum of Folk Architecture in Sanok, voivodeship Rzeszów, Museum in Olsztynek, voivodeship Olsztyn, Museum in Nowogród Lomżyński, voivodeship Białystok and smaller museums including one cottage, for instance a Slovenian one in situ in Kluki, voivodeship Koszalin, in Wdzydze voivodeship Gdańsk — Kaszubian cottages; a cottage in Bieliny, voivodeship Kielce and a mountaineer cottage in Zakopane. In organization are some great open-air museums (Chorzów, voivodeship Katowice, on the island in Bielawa, voivodeship Koszalin, in Lublin, Łódź, Opole, etc.) and some one-cottage museums, which shall become museum-educational centers for their micro-regions and at the same time tourist centers too. It is aspired to form specialistic open-air museums.

Theoretical presuppositions of ethnographic museum directing in Poland are treating folk culture as links in the historic process of development of the country. Relics and contemporary manufacture of folk culture shall illustrate economic-social and cultural processes taking into account actual transformations and contemporary folk creation of villages and small towns. Some museums — miner's and others — are collecting elements of workers' culture. It is aspired to collect exhibits illustrating folk culture as a unit — material, spiritual and social, including verbal, music and dance folklore.

Besides collections in iconographic archives are accumulated materials, photographs, films, tape recordings, kinetograms of dances ect. The number of conservating workshops is at this moment insufficient.

The theme of scientific-research field work of museums often are monographs of villages in the range of activity of the museum. These investigations take into account all divisions of rural culture, processes contemporaneously taking part, among others cultural contacts as a result of post-war migrations, cultural adaptation and integration, farming etc. Great attention is devoted to folk art and folk

handicraft. The result of these works are collections of exhibits and documentations and museum publications, embraced in year-books, catalogues, guidebooks ect. (see page 436—437).

Scientific interests of museums and characteristics of the most important collections presents the review on page 438—441.

Museums and ethnographic departments of museums extensively supported social and didactic-educational work. They are of service to universities, school youth and teachers with their collections and archives, lectures in the region, connected with demonstrations of art and handicraft, propagating ideas of conservation relics of rural architecture etc., putting up contests of collecting relics and folklore in the terrain, most valuable specimens of rural art and handicraft, customs and rites etc. Museums are importing from abroad exhibitions of rural culture accompanied by series of lectures presenting actual problems, among others about non-European peoples, relationship among nations etc.

By means of aiding prizes to folk-artists, scholarships ect. the Ministry of Culture and Art, region authorities, museums and social-cultural societies take under special protection folk art, very rich and continually alive in Poland, though transforming. Traditional folk-handicraft is supported among other thanks to courses training young peasant women.

The aim of the ethnographic museum directing is investigation of changes in folk culture, inciting social initiative of individual regions in collecting relics and materials illustrating old traditional folk culture, to embody its values in new, creating life. It is also aimed to form biographic museums, devoted to representatives of the village and its investigators.